

DA LI JE “EURO-ISLAM” UTOPIJA ILI REALNA ŠANSA I ZA ISLAM I ZA EVROPU?

Dr. Enes KARIĆ

Kovanica “euro-islam” novijeg je datuma kako u engleskom tako i u drugim evropskim jezicima. U orijentalističkoj literaturi sintagma “euro-islam” jedva da se igdje može naći, pogotovo je ona prava rijetkost u djelima orijentalista starijeg datuma.

Engleske i njemačke sintagme tipa *The Muslim Spain*, *Die Muslimische Spanien* (Muslimanska Španija) ili *Islamic Spain*, *Islamische Spanien* (Islamska Španija) još se nekako i daju pronaći u starijim djelima, za razliku od “euro-islama”.

Kad je posrijedi arapski jezik, kovanica “evropski islam” ili *el-islam el-urubi* također je vrlo rijetka. Zapravo, nalazimo je pod utjecajem evropskih djela, skovana je kao puki prijevod “euro-islama”, što govori o njenom “stranom” porijeklu.

Ali, “euro-islam” nije samo terminološko pitanje, niti je to pitanje samo politički, ideološki, religijski, ili na neki drugi način, intonirane i diktirane terminologije. Bolje bi bilo kazati da su terminološke dvojbe i nejasnoće oko “euro-islama”, u prvom redu, znak zbunjenosti onih u čijem je zadatku evropsko definiranje, ili definiranje za Evropu i evropsku upotrebu, jedne sve prisutnije pojave, pojave islama u Evropi danas, u kvalitetu i kvantitetu koji dosad nije zabilježen.

“Euro-islam” je, stoga, pitanje kako politike tako i ideologije, kako kulture i civilizacije tako i komunalnog života u Evropi.

Otuda je jedno od presudnih pitanja za evropske društvene znanosti da li će “euro-islam” ne samo u tim znanostima, već i u evropskoj stvarnosti, zaimati i zadobiti svoje puno građanstvo, te koji su putevi da se to građanstvo stekne. Tu je i pitanje o preprekama pred punovažnim postizanjem građanstva “euro-islama”.

Ovaj naš esej posvećen je, stoga, samo nekim aspektima razumijevanja fenomena nazvanog, s pravom ili bez prava, “euro-islam” i onome što taj fenomen prati. Esej je, k tome, posvećen protagonistima “euro-islama”, njegovim mnogolikim implikacijama, programima i koncepcijama.

Šta je “euro-islam”

Ima nekoliko definicija “euro-islama”, a razlog nepostojanja jedne, za muslimane općeprihvatljive, a za zapadne vlade općenito probavljive, definicije nahodi se u različitosti grupacija koje su zainteresirane za definiranje “euro-islama”.

Evropljani kršćani, zaposleni u vladinim uredima koji se bave radom sa strancima muslimanima, u "euro-islam" vide projekt evropeiziranja islama i muslimana na način proizvođenja neke vrste "civilnog islama", "sekularnog islama", "islama koji se upražnjava" na razini laičke kulture... Ukratko, njihov je cilj kreiranje islama na način "euro-islama", tj. stvaranje jednog manifestnog islama koji bi bio "društveno poželjan" u Evropi, koji, ukoliko, ne bi Evropi upadao u oči!

U ovom kontekstu "euro-islam" se prišlo utilitaristički, te o tome ima mnoštvo definicija "euro-islama".

Napomenimo odmah da ovaj esej neće tretirati povijest, jer tema zvana "euro-islam" nije namijenjena tretmanu osmijekovnog prisustva islama (kao civilizacije, društva, kulture, religije, prava, države, itd.) u Španiji, naprimjer. Istini za volju, i to je (bio) "euro-islam"; brojni bi historičari, zasigurno i neizostavno, kazali da to razdoblje predstavlja, uz iskustvo islama u Bosni i na Balkanu, zapravo, jedino na evropski način autentično realizirano, te civilizacijski i kulturno življeno iskustvo "euro-islama".

Ali, ta stranica jednog davnog "euro-islama" je završena, knjiga u kojoj se ta stranica nalazi je, također, davno zatvorena.

Bilo kako bilo, termin "euro-islam" ovdje ćemo koristiti u reduciranom obliku, u smislu teorijskog definiranja današnjeg višeslojnog nastupa islama na evropskom kontinentu.

Euro-islam nije samo pitanje geografije

Nije naodmet, kad se govori o "euro-islam", pogledati barem neke podatke o broju muslimana u Evropi. (Podaci su preuzeti iz publikacije **Islam in Europe**, New York, 1997.), a brojka u zagradi označava godinu kad se utvrđivao ili procjenjivao broj muslimana u Evropi.

Albanija (1990.)	1 750 000
Austrija (1990.)	62 000
Belgija (1990.)	244 000
Bugarska (1978.)	750 000
Danska (1990.)	60 000

Evropski dio bivšeg Sovjetskog saveza (1985.)	11 500 000
Finska (1980.)	1 500
Francuska (1990.)	2 619 000
Grčka (1981.)	140 000
Holandija (1990.)	441 900
Italija (1991.)	250 000
Jugosl. (bivša)(1988.)	2 450 000
Mađarska (1977.)	30 000
Norveška (1990.)	20 000
Njemačka (1990.)	2 012 200
Poljska (1977.)	15 000
Portugal (1975.)	30 000
Rumunija (1979.)	35 000
Španija (1990.)	40 000
Švedska (1989.)	60 000
Švicarska (1990.)	78 000
Vel. Britanija (1991.)	1 000 000

Ukupan broj muslimana, u ovom periodu (do 1991.) na području evropskog kontinenta je, dakle, oko 23 miliona i 600 hiljada.

Statističkoj znanosti ovi brojevi bi bili zanimljivi tek tada kad bi se uključile sve daljnje determinante muslimanske populacije u Evropi kao što su: porijeklo, životna dob, stručna sprema, političko opredjeljenje, stepen religioznosti, ekonomski

status, itd. itd. Nažalost, takvih podataka, pogotovo preciznih, na razini cijelog evropskog kontinenta, nema.

Još će proteći puno vremena dok se doznaju barem one načelne činjenice o evropskoj muslimanskoj populaciji. Muslimani bi od Jevreja u Evropi imali mnogo toga naučiti kad je posrijedi i samo "statističko bdijenje" nad migracionim i populacionim kretanjima u redovima svojih suvjernika. Ali, to je druga tema i za drugu priliku.

Navedene brojne vrijednosti (koje su već prilično zastarjele) donijeli smo tek zarad puke informacije, budući da, bez drugih determinanti, ove brojke ne kazuju mnogo.

Ipak, kad na razini načelnosti razmatramo sintagmu "euro-islam" prvo što nam se pomalja na pameti jeste, s jedne strane, namisao o nekakvom projektu "euro-kontinentaliziranja" islama. "Euro-islam" je, dakle, jedan projekt definiranja, označavanja, određivanja i konkretiziranja islama u specifičnom evropskom kontinentalnom, kulturnom, političkom... kontekstu.

S druge pak strane, "euro-islam" je u isti mah projekt jednog specifičnog "islamiziranja" Evrope, ma kako ta "islamizacija" mnogima mogla prejako, pa možda i opasno, zvučati.

"Euro-islam" je, kako se jasno vidi iz same složenice, kovanica koja je sačinjena "račvasto", "euro-islam" uključuje, s jedne strane, naziv jednoga kontinenta, evropskog, koji već od sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, po Isau, a.s., u svjetskoj povijesti zauzima središnji politički, kulturni i civilizacijski položaj. Ali, sintagma "euro-islam" uključuje i ime jedne vjere, islama. Islam samim svojim imenom pokazuje da, kao vjera, nije vezan za nekog poseban kontinent, niti je nekim kontinentom determiniran, kao što nije omeđen ni narodom koji ga je iznio na povijesnu scenu, a niti osobom - osnivačem, kao što mu, uz sve ovo rečeno, samo ime nije determinirano ni bilo kojim drugim povijesno-geografskim sadržajem.

Tako ime **islam** (predanost Bogu) već u startu, i na ravni same terminologije, zrači univerzalnim pozvanjima. Naime, usporedimo li sintagme "euro-islam" i, naprimjer, "euro-hinduizam", vidjet ćemo da u prvoj sintagmi, tj. "euro-islam", imamo posla sa islamom kao univerzalnom vjerom koja traži mjesto i izraz svoje univerzalnosti u današnjoj

evropskoj sredini. Tu, dakle, jedna općenitost (islamska) doživljava svoju konkretizaciju (evropsku).

S "euro-hinduizmom", hipotetički rečeno, nije tako. "Euro-hinduizam" nam je teško objasniti, teško do te mjere kao da fizički prenosimo, kao da fizički preklapamo indijski potkontinent preko evropskog kontinenta. Vjerovatno stoga i nema "euro-hinduizma", niti je on moguć, ali je itekako moguć "euro-islam".

Eto zašto je projekt "euro-islama", premda još u ranim stadijima svog zametanja, višestruko zanimljiv i u nedavno objavljenoj literaturi dobija iznimno brojne analize s vrlo raznolikim intonacijama i tumačenjima.

Kažimo odmah da je ova sintagma, sve od kad je lansirana prije par godina, pobudila velika zanimanja na mnogim stranama, a ponajprije na dvije strane Mediteranskog bazena, arapsko-tursko-islamskoj, s jedne, i zapadno-kršćanskoj, a prije svega u Francuskoj, Njemačkoj i Velikoj Britaniji, s druge strane. Onaj ko zna značaj Mediterana u evropskoj i islamskoj povijesti shvatit će da je sasvim prirodno što su interesiranja za "euro-islam" različito motivirana, i što su pobudila takva različita tumačenja.

I na evropskoj i na islamskoj strani ima tumačenja "euro-islama" koja su energična, poletna, rekao bih razdragana, ali na obje strane postoje i interpretacije, i njihovi protagonisti, koji projekt zvani "euro-islam" odbacuju, koji u "euro-islam" čitaju prerusene namjere i zavjereničko djelo.

Kad smo kod same zavjere, nije teško zaključiti da "euro-islam" jedni tumače zavjerom protiv Evrope, dok drugi tu istu pojavu tumače zavjerom protiv islama, izvitoperivanjem islama, itd.

Ali, "euro-islam" se nipošto ne iscrpljuje samo u svojoj "geografiji". "Euro islam"¹ je kompleksna pojava, to je prije svega, fenomen čija se pitanja tiču vjere i ideologije u Evropi, kulture i civilizacije, bolje kazati multi-kulture i multi-civilizacije u Evropi, a prije svega civilizacije zajedničkog, komunalnog življenja više vjera u jednom evropskom gradu, zemlji, na jednom, evropskom, kontinentu...

Već smo ovim naznakama u dobroj mjeri nagovijestili sa kakvim se sve poteškoćama suočavamo kad želimo meritorno i ozbiljno

govoriti o definiranju “euro-islama”, pogotovo o različitim tumačenjima “euro-islama” u situacijama koje obilježava hitnost.

Evropa se danas interesira za multilateralnost, napose ona Evropa koja želi raščistiti sa ideologijama fašizma i komunizma. Raduje činjenica da se ovoj temi “euro-islama” na mnogim evropskim univerzitetima prilazi ozbiljno, pogotovo usljed toga što Evropa, tokom svoje historije, nije imala dugotrajnija iskustva življenja i mirnog susreta više religija, izuzimajući neke evropske dijelove, naprimjer Španiju prije 1492. godine, zatim Bosnu i dijelove Balkana, gdje je Osmanska imperija stvorila fenomen koji bih ja ovdje nazvao *Pax Ottomanica*.

Mnogi današnji eksperti i naučnici, koji se bave fenomenom odnosa islama i Zapada, iznose razloge zašto Evropa nije imala dugotrajna iskustva multireligijskog života. Ekmeleddin Ihsanoglu o tome kaže sljedeće:

“Kroz povijest, Sjeverna Afrika, istočne mediteranske zemlje i Anadolija imale su kosmopolitsko priobalno stanovništvo, a njihovi unutrašnji krajevi bili su mjesto gdje su se susretali migrirajući i sjedilački narodi koji su bili različitog kulturnog i religijskog porijekla. Isto je stanje stvari

vidljivo i u istočnoj i jugoistočnoj Aziji.

Evropa je, sa svoje strane, zadržala svoj kršćanski karakter tokom glavnine svoje povijesti. Evropski dodiri sa ostatkom svijeta uglavnom su se događali **izvan evropskog kontinenta**.

Iz tog razloga, Evropljani su historijski manje naviknuti na prilagođavanje na strance u svojim zemljama.”²

Profesor Ekmeleddin Ihsanoglu ima pravo kad tvrdi ovo što tvrdi, jer i danas otpori “euro-islam” dolaze iz onih krugova u Evropi koji su nesviknuti na drugo, drugog i drugačijeg. “Euro-islam”, sudeći barem po ogromnoj antimuslimanskoj i antiislamskoj literaturi koja se javlja u Evropi tokom samo potonja dva desetljeća, ima svoje neprijatelje među onim građanima Evrope koji nisu postali građani svijeta i koji još istrajavaju u političkom, filozofijskom, kulturnom, civilizacijskom... evrocentризmu.

Navedimo ovdje, ilustracije radi, samo nekoliko primjera antiislamskih i antimuslimanskih evropskih izraza skorašnjeg datuma. Tako, član britanskog parlamenta Winston Churchill (inače unuk slavnog britanskog premijera W. Churchilla) izjavljuje za *The Guardian* da će za pedeset godina “mujezin pozivati Allahove vjernike sa džamije u

High Streetu”, aludirajući tim riječima na “prekomjerno” useljavanje muslimana u Veliku Britaniju.³

Također Jean Marie Le Pen, koji predvodi jednu nacionalističku partiju (zvanu Le Front National) u Francuskoj, poziva da se “zaustavi islamizacija Francuske” (halt to Islamisation of France).⁴ Njegov kolega po anti-islamskim uvjerenjima, Franz Schonhuber (koji je lider desnog krila Republikanske partije, Republikaner Party) u Njemačkoj veli: “Nikada se zelena zastava islama neće vioriti nad Njemačkom” (Never will the green flag of Islam fly over Germany).⁵ U ovaj kontekst spada i izborni slogan Danske napredne partije (Denmark Progressive Party), koji glasi: Danska bez muslimana (Denmark with No Musselmen).⁶ Ovakvih primjera mogli bismo navoditi još mnogo, ali to nije cilj ovog eseja.

Henry Louis Gates usputno je, proučavajući ovakvu antimuslimansku i antiislamsku kampanju u Evropi, primijetio da same “riječi argumenta o “muslimanskom faktoru” podsjećaju na jezik kojim se raspravljalo o “jevrejskom pitanju” u Engleskoj prije stoljeće i po”.⁷

Općenito je status islama u zapadnim medijima vrlo loš, “u medijima je prisutna ekspanzija negativnog imidža islama”.⁸ O medijskom “pokrivanju islama” slavni Edward Said je, ne tako davno, objavio jednu zanimljivu knjigu pod naslovom **Covering Islam** (tj. Kako mediji pokrivaju islam).⁹

Ima nekoliko razloga koje je Edward Said potanko analizirao tumačeći medijsko podgrijavanje i raspirivanje negativnih stavova o islamu i muslimanima u Evropi, ali je itekako važno napomenuti da on u ovom vidi samo jednu novu **formu orijentalizma**, a Said tumači orijentalizam kao “evropsku teoriju koja servisira i opravdava evropsku i zapadnu dominaciju nad Istokom”. Istok u politici i ideologiji orijentalizma je jedan vještački, u evropske (kolonijalne i postkolonijalne) svrhe, proizvedeni Istok.

Stoga Edward Said naglašava da su i predstave o islamu i muslimanima na današnjem Zapadu samo posljedica proizvođenja jedne slike o muslimanima i o “Orijentu” za domaću upotrebu.

Na stotine publikacija o islamu izazvalo odgovor zvani “euro-islam”

Dakako, na stotine različitih publikacija, knjiga, rasprava i novinskih članaka danas tretiraju islam na Zapadu. I po tome se vidi da pitanje islama na Zapadu nije samo puko pitanje geografije u kovanici “euro-islam”, već ozbiljan i, za mnoge, hitan sadržaj koji treba valjano definirati, kao pojavu pratiti i dati joj valjano tumačenje.

Ove stotine publikacija o islamu na Zapadu imale su, da tako kažemo, neposredne povode. Jedan od povoda koji se zove “afera Salman Rushdi” (the Rushdie Affair) proizvela je na desetine protuislamskih knjiga, a kad je grupa muslimanskih protestanata protiv Rushdija spalila njegovu knjigu u Bradfordu,¹⁰ (što je, svakako, nedoličan čin koji zaslužuje osudu), diljem Zapada došlo je do pogrđnog opisivanja muslimana, a često su pravljene i sasvim bespredmetne usporedbe muslimana i nacista.

Muslimani su tada u medijima opisivani kao necivilizirani (“uncivilised”), netolerantni (“intolerant”), a često se, po prepoznatljivim manirima, govorilo da su muslimani takvi “po prirodi svoje vjere”.

Ako je englesko govorno područje bilo naročito preplavljeno antimuslimanskom kampanjom u povodu *the Rushdie Affair*, onda je francusko govorno područje poravnalo stvari tako što je 1994. i 1995. godine medijski napuhalo tzv. “afere o mahramama” (the foulards affair), kad je na stotine škola u Francuskoj neblagonaklono gledalo na muslimanske učenice koje su nosile mahrame, a ponegdje su u toj zemlji čak izdati i pismeni dekreti o zabranama nošenja mahrame u školi!!!

Ziaudin Sardar je, izlažući sprdnji tzv. Mahramaferu u Francuskoj, (vidi djelo koje je Sardar priredio: *Muslim Minorities in the West*, London, 1995.) poluironično primijetio sljedeće:

“Thus, a French woman with a scarf is chic, but a Muslim woman with a scarf is a threat to civilization!”

“Dakle, Francuskinja sa šalom je šik (zgodna), a žena muslimanka sa šalom je prijetnja civilizaciji!”

Mnogi ozbiljni ljudi na Zapadu, kršćani, jevreji i muslimani, ukazivali su na sve opasnosti koje bi mogle proisteći iz tzv. *mahrama afere* po nadaleko hvaljenu francusku demokratiju.

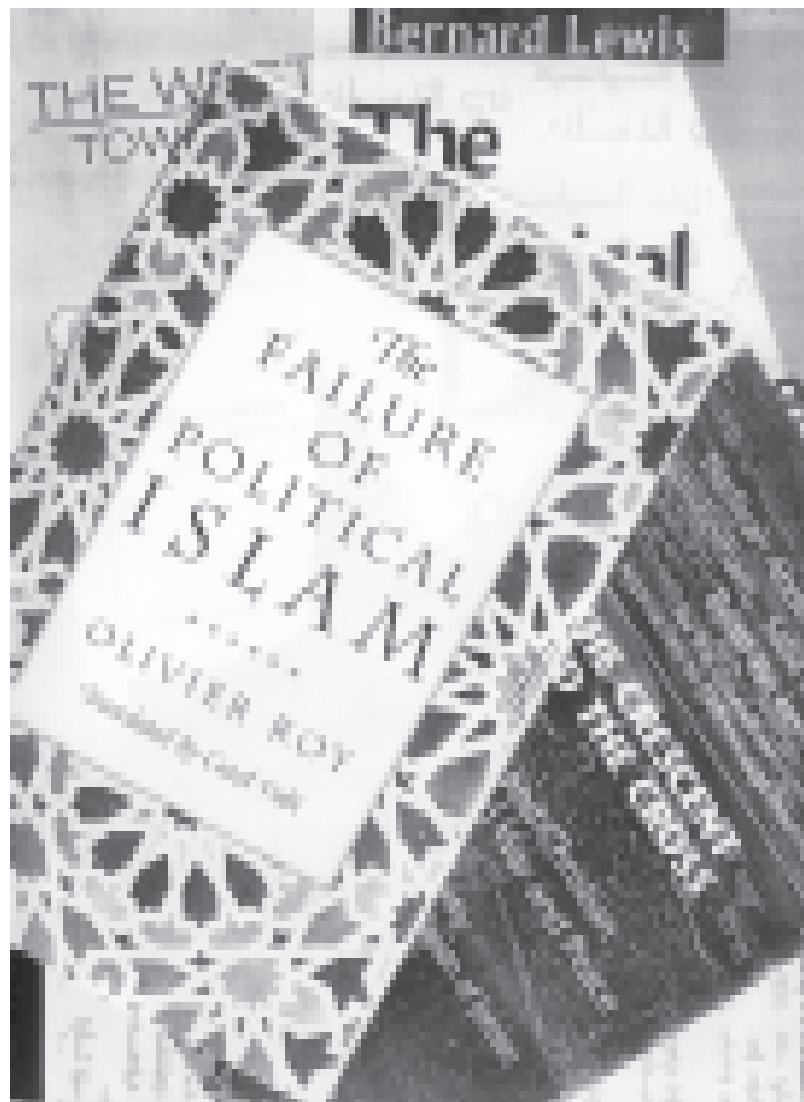
Koju godinu prije, ali naročito kad su ove dvije afere postale svakodnevna stvar novinskih stubaca, napisane su stotine knjiga, hiljade novinskih članaka¹¹ i emitirano stotine TV emisija u kojima su muslimani u Evropi ocrnjivani, difamirani, okuženi kao “neevropski element”.

Ima, dakako, dosta zapadnih novinara koji su se suprotstavili i koji se suprotstavljaju antimuslimanskoj medijskoj hajki. Tako, u britanskim novinama *The Independent* (od 19. juna 1993.) u uvodniku stoji da “nije lahko biti musliman u Evropi danas” (It is not easy to be a Muslim in Europe today), a ta je uvodnička rečenica izgovorena, kako vidimo, 1993. godine, kad su evropske novine bile preplavljene vijestima o “ćorsokaku u kojem se nalaze Bosanski muslimani” (...news of the plight of Bosnian Muslims).

Gilles Kepel je pisao o mnogim paradoksima antimuslimanskih i antiislamskih afera na Zapadu, kao i o antizapadnim aferama koje je proizvela muslimanska dijaspora. Njegovo djelo na francuskom **A l'Ouest d'Allah**, koje je na engleski također prevedeno pod naslovom **Allah in the West** (“Allah na Zapadu”), i izdato u Stanfordu, 1997., govori poglavito o islamskim pokretima u Americi i Evropi (Islamic Movements in America and Europe), ali i o mnogim problemima s kojima se muslimani susreću na Zapadu, kao i o problemima na koje nailazi Zapad u susretu sa muslimanima.

Dodajmo i to da je islam, sudeći po tretmanu koji ima u mnogim zapadnim institucionalnim krugovima, promoviran kao “novi neprijatelj liberalnih demokratija Zapada”, a sve je kulminiralo glupom studijom Semuela Huntingtona **The Clash of Civilizations** (Sukob civilizacija), o čemu je i kod nas bilo dosta riječi.¹²

Islamska revolucija u Iranu, antizapadno raspoloženje koje su podgriježivali tragični alžirski događaji, sukob Izraela i Palestinaca, veliki rast broja muslimanskih gastarbajtera u Evropi (najnovije statistike već govore o 25 miliona autohtonih i pridošlih muslimana u Evropi), genocid nad bosanskim muslimanima, uz druge uobičajene i uvijek medijski napuhane emisije koje naprimjer, muslimane prikazuju “kao koljače koji kolju ovce i koze za Kurban-bajram”)... sve su to bili presudni događaji koji su podstaknuli muslimanske zajednice u Evropi, ali i evropske

zemlje, da razmišljaju o položaju muslimana u Evropi. I da razmišljaju o jednoj “teoriji-izlazu” koja bi na prihvatljiv i pametan način artikulirala budućnost muslimana u Evropi i budućnost Evrope sa muslimanima i islamom kao drugom najjačom religijom na tom kontinentu.

“Euro-islam” se i na ovom planu preporučio kao teorija i projekt koji ima sve pretpostavke za uspjeh.

Na strani samih muslimanskih Evropljana primjećuje se promjena svijesti. Škripac u kome su se našli muslimanski Evropljani porodio je, kako se vidi po mnogobrojnim publikacijama, “novu samosvijest za evropske muslimane”, (...a new self-consciousness for European Muslims), što je pojava do koje je u kriznim vremenima često dolazilo.

Muslimani u Evropi su se, krajem XX i na samom početku XXI stoljeća, poduhvatili zadaće

definiranja svog evropskog statusa. A svoj status se ne može definirati bez valjanog određenja svoga identiteta. Određivanje i opravdavanje tog identiteta mnogi su nazvali "euro-islamom", što dodatno govori o nadama koje se u tu kovanicu polažu.

Potvrda euro-muslimanskog identiteta – po mnogima glavna zadaća "euro-islama"

Problem očuvanja islamskog, ali ne manje i nacionalnog i kulturnog, identiteta muslimana u Zapadnoj Evropi jeste središnje pitanje, što je posebno važno za drugu i treću generaciju muslimana ovog kontinenta. To je, također, i središnja tema u svim raspravama o "euro-islam".

Da li su, naprimjer, muslimanski studenti koji su rođeni u Velikoj Britaniji i koji imaju britansko državljanstvo, a čiji su roditelji Pakistanci ili Bangladešani, da li su ti mladići i djevojke Britanci ili su oni, pak, Pakistanci, Bangladešani, ili su, na kraju krajeva, ti mladići i djevojke, naprosto, muslimani, muslimanski Evropljani?¹³ Jer, njihov jezik je engleski, a jezike svojih očeva i djedova: urdu, paštu, bengali, itd., slabo ili uopće ne govore i skoro da ih i ne znaju.¹³

U istu ravan spada i pitanje o mladim muslimanima i muslimankama tunižanskog, alžirskog ili marokanskog porijekla u Francuskoj. Po vjeri su muslimani, po jeziku su Francuzi, štaviše, i u francuskom i u engleskom jeziku već nastaju odlična literarna djela muslimana druge i treće generacije.

To su sve važne sastavnice pitanja o identitetu, a pitanje današnjeg traganja muslimanskih Evropljana za identitetom zaokružuje glavne konture u definiranju "euro-islama".

Brojna su pitanja o kojima mladi muslimanski Evropljani raspravljaju, dovodeći tako do riječi vanjske probleme svoga "euro-islama". Ovdje donosimo one najvažnije:

- efikasna integracija muslimana u evropska društva;
- uključivanje muslimana u javnu sferu života;
- participiranje muslimana u političkom radu;
- sudjelovanje u lokalnoj i nacionalnoj administraciji (ovdje smo već kod neugodnog

pitanja predstavničke demokratije, tj. koga će izabrani muslimani predstavljati, da li muslimane ili, općenito, građane, itd.);

- ravnopravno učešće u školstvu (kao profesori, studenti, itd.);
- adekvatna i autentična zastupljenost u medijima;
- zasebne škole i kulturne ustanove;
- prehrambeni servis, mesnice (za halal-meso i hranu) i dosljedno tome, restorani;
- zasebne parcele za groblja, itd., itd.

Razumljivo je da je pitanje podizanja i otvaranja džamija i, s tim u vezi, islamskih biblioteka, knjižara, klubova, itd., jedno od najvažnijih u cjelokupnom mozaiku "euro-muslimanskih" problema. Džamija je, uz muslimansku porodicu, ona najpresudnija graditeljica islamskog kulturnog identiteta. Ali, status džamija na evropskom kontinentu traži posebnu obradu.

Dok autohtoni muslimanski Evropljani (Bošnjaci, Albanci, Torbeši, Pomaci, itd.) nemaju problem, barem on nije u prvom planu, sa svojim nacionalnim i kulturnim identitetom (oni imaju druge važne probleme, **među kojima vrhuni problem države, a sa državom i problem opstanka**), muslimanski Evropljani na Zapadu, naročito oni koji su gastarbajteri, prolaze tzv. **jevrejsku etapu u Evropi**, etapu tokom koje su se nekada jevrejski Evropljani borili za institucije u kojima će očuvati svoj vjerski i kulturni identitet.

Zapadnoevropske vlade su često bile zateknute zahtjevima muslimanskih gastarbajtera, od zahtjeva egzistencijalne prirode (posao) do zahtjeva kulturne i političke naravi (islamski način odijevanja i ishrane, školovanje, učešće u politici, medijska zastupljenost, itd).

Zapadnoevropske vlade su, u živom kontaktu sa muslimanskim i islamskim zajednicama u Evropi, već davno pristupile rješavanju "muslimanskog pitanja" u svojoj nadležnosti, ali su mnoge od tih vlada bile zainteresirane da na svojoj teritoriji imaju jednog muslimanskog partnera (što znači: jednu jedinstvenu islamsku zajednicu), do čega, naravno, nikada nije došlo zahvaljujući izvanrednoj sposobnosti muslimana da budu nejedinstveni.¹⁴

Također, same muslimanske i islamske zajednice u Evropi često upućuju optužbe na račun

zapadnoevropskih zemalja i njihovih vlada prebacujući im da, sa svoje strane, podstiču razjedinjavanje i cijepanje tih muslimanskih zajednica. (U tome ima, naravno, dosta istine). Često se na strani muslimana izražava otvoreno nepovjerenje prema projektu "euro-islama" baš iz razloga podozrivosti spram njegovih krajnjih namjera.

Sredinom devedesetih godina dolazi do sve češće upotrebe sintagme "euro-islam", dolazi do projekta kojim bi se artikuliralo samosvojno muslimansko mnijenje u Evropi, sa organiziranim muslimanskim i islamskim medijima koji bi uvažavali Evropu, i afirmirali je u očima muslimanskih Evropljana kao njihovu, muslimansku, domovinu, kao kontinent njihove budućnosti, kao sredinu koja muslimanima i islamu pruža siguran i ravnopravan razvoj, omogućen već postojećim pozitivnim demokratskim dostignućima, kulturnim ustanovama otvorenog tipa, te asocijacijama i forumima na različitim razinama (religijskoj, kulturnoj, naučnoj, edukativnoj...).

Projekt "euro-islama" u Evropi je prihvaćen od srednje klase muslimana (biznismeni, advokati, modni kreatori, univerzitetski profesori, trgovački stalež...).

Ali, do valjanog i cjelovitog artikuliranja "euro-islama", onog "euro-islama" od koga bi bilo svakovrsne koristi po muslimane u Evropi i po Evropu samu, još je dalek put.

"Euro-islam", onaj koga afirmiraju i artikuliraju obrazovani i kulturno stasali muslimanski Evropljani,¹⁵ insistira na univerzalnim aspektima islama. U svojim radovima oni ističu da zavičajne (bangladeške, pakistanske, afričke, turske, bosanske...) muslimanske crte trebaju imati samo sekundarnu ulogu i, kao takve, bile bi namijenjene za privatnu i kućnu sferu. **"Euro-islam" bi bio univerzalno protumačeni islam**, koji bi muslimanske Evropljane oslobodio od getoiziranja sebe i getoiziranja islama u Zapadnoj Evropi

Posebna prepreka na putu pune, i za muslimane korisne afirmacije, "euro-islama" predstavljaju islamske zajednice u Evropi, ma koliko to izgledalo kao paradoks. Ali, islamske zajednice su izdijeljene po nacionalnim šavovima, determinirane su mezhebskim predrasudama i neprijateljstvima, a najveći je problem što su te islamske zajednice

mentalitetom i organizacijski ovisne o zemljama porijekla evropskih muslimanskih doseljenika (Indija, Pakistan, Turska, Egipat, Tunis, Alžir, Maroko...).

Recimo na kraju da je veliki problem na putu pune afirmacije "euro-islama" i to što muslimanski Evropljani nemaju jedinstvenu evropsku islamsku zajednicu.

Jer, muslimani u Evropi nisu nigdje "kontinentalno" predstavljeni, o tome čak i ne razmišljaju, što je već samo po sebi tragično.

"Euro-islama" se ne treba bojati, jer projekt "euro-islama" nije nikakav trojanski konj ili zavjerenička teorija. Ukoliko ga budu definirali muslimanski Evropljani, vodeći pritom računa i o islamu i o svojoj domovini, Evropi, "euro-islam" će našoj djeci, mladim muslimanskim Evropljanima, donijeti velike plodove dostojanstvenog opstanka. **m**

Bilješke

¹ Sintagma "euro islam" danas se već u mnogim krugovima sasvim udomačila. Tako je u Švedskoj održana konferencija pod naslovom "Euro islam" (u Štokholmu 1995.), dok je druga takva konferencija održana u Jordanu (u gradu Mafraqu, 1996.). Vidi zbornik radova *The Second Conference on Euro-Islam (Relations between the Muslim World and Europe*, Mafraq, H.K. Jordan, 1996.

² Ekmeleddin Ihsanoglu (i drugi), *The West and Islam, towards a dialogue*, Istanbul, 1999., pp. 6-7.

³ The Guardian od 29. maja 1993. godine. ("...the muezzin will be calling Allah's faithful to the High Street mosque...")

⁴ Vidi *Islam in Europe (The Politics of Religion and Community)*, St. Martin's Press, New York, 1997., p. 5.

⁵ Isto, p. 5.

⁶ Isto, p. 5.

⁷ "The terms of the argument about the "Muslim factor" are reminiscent of the language in which the "Jewish question" was debated in England a century and half ago". Henry Louis Gates, *Blood and Irony: How Race and religion will shape the Future*, The Economist, 11. September.

⁸ *Islam in Europe (The Politics of Religion and Community)*, p. 5.

⁹ Vidi Edward Said, *Covering Islam*, London, 1997.

¹⁰ To se dogodilo 14. januara 1989. godine.

¹¹ Vidi bibliografiju u publikaciji *The Politics of Islamic Resurgence: Through Western Eyes* (priređili Ahmed

Bin Yousef i Ahmad Abol Jobain), Springfield, 1992.

¹² Vidi o Huntingtonu šire u zborniku radova *Ljudska prava u kontekstu islamsko-zapadne debate*, koji sam priredio i koji je izišao u Sarajevu 1996. godine u izdanju Pravnog centra (na Pravnom fakultetu).

¹³ Tokom mog boravka na Oxfordu 1996. godine pitao sam mnoge mlade studente pakistanskog porijekla, šta su oni (misleći na to šta su "po naciji"), a oni su mi odgovarali da su muslimani. To je, svakako, jedna zanimljiva pojava.

¹⁴ Vidi rad Jorgena S. Nielsena *Islamic Law and Its Significance for the Situation of Muslim Minorities in Europe*, Oegstgeest, 21. novembar, 1986., u kome se realno opisuje organizaciona razjedinjenost muslimana i muslimanskih (islamskih) zajednica u Evropi.

¹⁵ U te zaslužne ljude ubrajam Akbara S. Ahmeda (vidi njegovo djelo *Postmodernism and Islam*, London, 1992.), Smaila Balića, Ekmeleddina Ihsanoglua, Azzedine Guellouza, Muhameda Arkouna, Abdulhakima Murada, Murada Hofmanna, itd.